

Hétköznapi élet Kádár János korában

2006. július 20. 12:30

Valuch Tibor könyve a magyarországi szocializmus mindennapjait idézi fel, az illúziók korát, egy "majdnem-korszakot", amikor "már majdnem mindent lehetett kapni a boltokban, és amikor majdnem mindenki úgy élt, ahogy akart."

Korábban Hódmezővásárhely mindennapjai a diktatúrában

Puff, gigantposzter, Gabi szappan, Futrinka utca, Gazdálkodj okosan!, Sokol rádió, Corvin áruház, telek és május 1-jei felvonulások. Hívószavak a rendszerváltás előtti évtizedekből. Hívószavak, melyekre talán minden mai felnőtt jóérzéssel gondol vissza, s melyeket se egy plazmatévé, se egy thaiföldi utazás nem tud felülrni, hisz azok az évek már sose térnek vissza. Valuch Tibor, az '56-os Intézet munkatársának képes albumnak is beillő könyve éppen attól különleges, hogy a nosztalgizációs képnézegetés közepette ráirányítja a figyelmet: senkinek nem lenne jó, ha "azok az évek" visszatérnének.

A kötet 13 fejezetre osztva tárgyalja - többek között - az időben tágan értelmezett Kádár-kor változó lakásviszonyait (két szoba összkomfort, albérlet, ágybérlet, társbérlet, telek), élelmezési problémáit, s a "konyha világát" (vájdling, zsírosbödön, fakanalak, kotyogó), öltözködési kultúráját (orkánkabát, rakott szoknya, térdig érő fehér zokni, farmernadrág, miniszoknya) és az

ezzel összefüggő propaganda elemeket, továbbá a korszak fejlődő közlekedési viszonyait (Trabant, Zsiguli, Ikarusz), a "test világát" (Helia-D, Lux Elvira, meztelen-nős naptár, borotvapamacs), a tömegkultúra-sport-utazás korabeli sajátosságait (Dagály strand, Olcsókönyvtár, gombfoci, házibuli, 6:3, Illés-Metró-Omega, zánkai úttörőtábor, bevásárlóturizmus). Sok-sok kép, sok-sok feltoluló emlék, és a rádöbbenés: ha kinyitom a konyhaszekrényt, ma is fakalákat látok, ma is ugyanabban a zománcozott edényben főzök, ma is a "száz éves" melegszendvics sütőben a legfinomabb toast kenyér.

Talán a szerző szolidaritása miatt, talán, mert ő is szeret először a jóra, s csak aztán a rosszra emlékezni, a kötet végén kaptak helyet azok a fejezetek, melyek kifejezetten az időszak árnyoldalaira hívják fel a figyelmet: az uniformizáltságra, a központosításra, az erőszakolt ideológia-közvetítésre, a nem létező sajtószabadságra, és ironikusan "a szocializmus öt alaptörvényére". Eszerint:

1. Ne gondolkozz!
2. Ha már gondolkoztál - ne mond ki!
3. Ha kimondtad - ne írd le!
4. Ha leírtad - ne írd alá!
5. Ha aláírtad - ne csodálkozz!

Az 1960-as, '70-es években fénykorát élő kádárizmus legnagyobb büszkesége egyben a legnagyobb hibája is volt. Az életszínvonal folyamatos emelése, majd szinten tartása predesztinálta a téves elvek alapján működő gazdaság, s ezáltal a politikai rendszer bukását. A '80-as évek végén az egykori "homo kadaricus", a "fennálló viszonyokat elfogadó és azokhoz alkalmazkodó" ember egyre jobban hitt a Beszélőnek, tudta, hogy nálunk is van munkanélküliség, van kisebbség, szegénység, alkoholizmus. És azt is sokan tudták már, hogy 1989. június 16-án ott lesznek a Hősök terén, Nagy Imre és mártírtársainak újratemetésén. Mert sokan már akkor sem kívánták vissza azokat az éveket.

*

Volt egyszer egy Kádár-rendszer

2006.07.01

Egyszerre izgalmas, szórakoztató, nosztalgikus és torokszorító élmény nézegetni, lapozgatni ezt a nagyon szép kiállítású, gazdag tartalmú albumot. (Legalábbis a Kádár-rendszerben szocializódottaknak.) A képek, illusztrációk és a szövegek egymást erősítik, ellenpontoszák. Az egyik fényképen például a privát szféráját általában a nyilvánosság elől elzáró első titkár, Kádár János a Balaton parton egy ócska széken ül, fején baboskendő, kezében pecabotot szorongat. Egy másikon szintén őt és feleségét valamint az Aczél házaspárt fürdőköpenyben, nyaralás közben örökítette meg a fotográfus. Képek, plakátok, karikatúrák, korabeli újságcikk-, beszéd-, és slágerrészletek, jellegzetes tárgyak fotói (például: tantusz, szódás üveg, úttörőöv-, és kulacs, orkáncabát, trapper-farmer, Boci-csoki) segítenek felidézni a korszak légkörét, szellemét, érzékeltetni közgondolkodását, ízlését.

Valuch Tibor – akinek bevezetője szerint a Kádár-korszak mindennapjait leginkább a látszat és illúzió jellemezte – a látszatokat, a külsőségeket, a gazdag forrásanyagot ütközteti a tényekkel, a valósággal, saját elemzéseivel. A szerző – azzal érvelve, hogy az 1956 és 1963 közötti időszak a politikai, gazdasági és a társadalomirányítás szempontjából nagyon is kontinuous a megelőző, 1948-1956 közötti időszakkal – az összeállítás időbeli kereteit nagyon helyesen kitágítja, a „történetet” 1945-ben kezdi.

Alaposan feltérképezi a kisember életének tereit, tevékenységeit és szokásait. Vizsgálja, megmutatja a lakáshelyzetet, az otthonok berendezését, tárgyi kultúráját, az étkezési szokásokat, a divatot, öltözködést, a szépség-, és nőideált, a szórakozási formákat, a szexuális morált, a kettős tudatot, a vallásgyakorlás szűkös lehetőségeit, a közellátás helyzetét, változásait, a gyárak, munkahelyek világát, a cenzúrát, a párt, s az ideológia szerepét, s persze „Jani bácsit” is. A „leltár” szinte teljes, én legfeljebb még a korszak nyelvhasználatát érzem tárgyalásra érdemesnek. Elképzelhetőnek tartottam volna azt is, hogy az amúgy sem olcsó kötetet Kádár néhány beszédét és munkásmozgalmi indulókat tartalmazó CD lemez gazdagítsa.

Abból, amit Valuch leír, vagy más szerzőktől idéz, számomra a legérdekesebbnek a statisztikai adatok tűnnek. Talán azért, mert ezeket annak idején nem ismertem, talán nem is voltak publikusak. Például: 1957-ben a miniszterek havi 9000 forintot kaptak, s a PB tagok fizetése sem haladhatta meg ezt az összeget. 1973-ban Kádár havonta 15 000, az Elnöki tanács elnöke 14 500, a kormány elnöke pedig 14 000 forintot keresett. 1983-ban a vezető réteg átlagjövedelme 9100 forint volt, egyharmaduk jövedelme meghaladta a 10 000 forintot.

A hatvanas évektől kezdődően átlagosan a népesség két százaléka rendelkezett kiugróan magas jövedelmi viszonyokkal. A hetvenes, nyolcvanas években – jövedelmüket tekintve – 60-80 000-en tartoztak az elitbe. 1972-ben fél milliónál nagyobb megtakarítással még csak 328 takarékbetétkönyv-tulajdonos rendelkezett, 1986-ban már 10 000; ekkor egy milliónál nagyobb betétje 3000 embernek volt. A milliomosok száma a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig mintegy a tízszeresére nőtt. Ferge Zsuzsa becslése szerint a hetvenes évek végén a gazdag családok vagyona meghaladta a 3-4 milliót. (Csak összehasonlításképpen: 1978-ban az átlagjövedelem 3687 forint volt, egy Skoda 84 000 forintba, egy 54 négyzetméteres lakótelepi

lakás 4-500 000 forintba került.)

Ugyanakkor 1962-ben a népesség 26 százaléka, 1972-ben 21, 1982-ben pedig 16 százaléka tartozott a szegények közé (ők az átlagjövedelem kétharmadánál kevesebbet kerestek.)
Hivatalos és nyilvános létminimum-számítás egyébként a nyolcvanas évek elejéig nem létezett nálunk.

Valuchnak nem lehetett könnyű dolga, mert egyrészt a kötet ismeretterjesztő jellegéből következően viszonylag röviden, tömören és olvasmányosan kellett fogalmaznia, másrészt, mert több tudományterületen is otthon kellett lennie, sok szakmunkát felhasználni és beépíteni a saját szövegébe. Az elemzések, összefoglalások általában lényegretörőek, tárgyyszerűek, adatgazdagok, bár néha kicsit általánosságban mozognak, közhelyesek (Például: „A személyautó birtoklása »kinyitotta a világot«. A munkába járás (...) mellett a pihenés eszközeként is hasznosult.”; „Az ügyes kezű fodrászok (...) és kozmetikusok nevét és címét kézről kézre adták egymás között a szépülni vágyók.”; „A kellemes nap befejezését csak a zsúfolt buszon történő hazautazás árnyékolta be.”)

Tudjuk, nem tudományos szakmunkáról van szó, de azért többször hiányoljuk egy-egy kérdés kicsivel alaposabb kifejtését. A filmről, a televízióról, a beat-zenéről, a hazai és külföldi színész, zenész, televíziós idolokról – különösen a korszakban betöltött szerepükhöz képest – viszonylag kevés szó esik. Érdeemes lett volna néhány, különösen nagy vihart kavart mű és művész nevét, s botrányok, betiltások körülményeit is idézni.

Egy-két megállapítás vitára ingerel. Az például, hogy a Kádár-korszakban egyre kevésbé szóltak bele a repertoár kialakításába – egy, 1978-ban megjelent színház-szociológiai munka szerzőjeként nyugodtan kijelenthetem – biztosan nem igaz. Az pedig nyilvánvaló tévedés, hogy a turista útlevelelhez az oda-vissza útra szóló menetjegyet is be kellett mutatni.

Akárhogy is: hiánypótló munka ez. Beszédes tény, hogy erre az albumra 16 évet kellett várni, a kiadó Mindennapi történelem nevű sorozatában előbb jelent meg a Napóleon illetve a Napkirály korának hétköznapi életét bemutató kötet.

Az első titkár – és rendszere – jó „társaságba” keveredett.

Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában
Corvina Kiadó, Budapest, 2006
191 oldal, 5990 forint

Gervai András
Corvina Kiadó